

Kennistafel effectief leesonderwijs: inventarisatie initiatieven

Inventarisatie van vindplaatsen, producten en verbetertrajecten op het gebied van effectief begrijpend leesonderwijs.

Dr. Nicole Swart en Melissa in 't Zandt, MSc

Nijmegen, 4 april 2022

© 2022 Expertisecentrum Nederlands

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het Expertisecentrum Nederlandste Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Samenstelling en uitzet vragenlijsten	5
3	Zoekopdracht	6
4	Resultaten	7
	4.1 Creëren totaal overzicht initiatieven	7
	4.2 Wijze van bundeling resultaten.	7
	4.3 Opvallende zaken	9
5	Aanbevelingen	10
	Bijlage 1 – vragenlijst	11

1 Inleiding

De kennistafel Effectief Leesonderwijs is in 2020 opgericht op initiatief van PO-raad, VO-raad en het NRO en wil uitwisseling tot stand brengen tussen wetenschappelijke onderzoekers, onderwijsexperts, en professionals uit de praktijk. Hoewel er veel wetenschappelijke kennis is ontwikkeld, wordt deze nog onvoldoende toegepast in de praktijk. Het doel van de kennistafel is dan ook tweeledig; bepalen hoe recente wetenschappelijke kennis in de praktijk gebruikt kan worden en bepalen welke vragen nader onderzocht moeten worden.

Met het op 6 december 2021 gepresenteerde visiestuk presenteert de kennistafel drie actiepunten die in het tweede jaar van de kennistafel als leidraad dienen voor de voorgenomen activiteiten, namelijk:

1. De bestaande bezorgdheid verder onder de aandacht brengen;
2. Kennis over effectief leesonderwijs beschikbaar stellen en verspreiden;
3. Verandering op gang brengen in de lerarenopleidingen en scholen (basis- en voortgezet).

Om deze doelen te realiseren worden onder andere producten ontwikkeld, meet-ups georganiseerd en verandertrajecten ontworpen. Ter voorbereiding is aan het Expertisecentrum Nederlands (EN) gevraagd om een inventarisatie uit te voeren naar al bestaande initiatieven (vindplaatsen zoals websites en databanken; producten zoals boeken kwaliteitskaarten en podcasts; verbetertrajecten zoals cursussen en workshops). Ten behoeve van de inventarisatie heeft een expert- en veldraadpleging plaatsgevonden en is een aanvullende zoekopdracht uitgevoerd. Deze informatieverzameling heeft geleid tot een lijst van 149 unieke initiatieven die vervolgens gebundeld zijn om zo een overzicht te maken.

Dit rapport beschrijft de werkwijze en uitkomsten van de inventarisatie. In hoofdstuk 2 wordt kort stilgestaan bij de samenstelling en de uitzet van en response op de vragenlijst voor de expert- en veldraadpleging. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de zoektocht die is uitgevoerd ter aanvulling op de expert- en veldraadpleging. In hoofdstuk 4 worden de resultaten van de inventarisatie beschreven en in hoofdstuk 5, ten slotte, worden een aantal aanbevelingen gedaan.

2 Samenstelling en uitzet vragenlijsten

Om te inventariseren welke initiatieven op het gebied van effectief begrijpend leesonderwijs bekend zijn bij experts en onderwijsprofessionals in het veld (o.a. leerkrachten, intern begeleiders, directeuren, bestuurders, onderwijsadviseurs, etc.) is een digitale vragenlijst ontwikkeld (zie Bijlage 1). Allereerst werd aan de deelnemers gevraagd om de bekende initiatieven te benoemen. Na het aangeven van de bekende initiatieven werd de experts en onderwijsprofessionals per ingevuld initiatief een aantal vervolgvragen gesteld om zo te achterhalen wat de aard van het initiatief is (vindplaats, product of verbetertraject, met aanvullende typering binnen het type initiatief, zoals website, databank, boek, podcast, individueel verbetertraject, team verbetertraject, etc.), op welke thema of welke thema's het initiatief betrekking heeft (bijv. begrijpend lezen, technisch lezen, leesmotivatie, etc.), voor welke doelgroep of doelgroepen (bijvoorbeeld leraar, schoolleider, bestuurder) en welke sector (po of vo) het initiatief bedoeld is.

De expertvragenlijst is per mail uitgezet onder 77 experts (o.a. leden van de Nederlands-Vlaamse taalraad, leden van de kennistafel Effectief Leesonderwijs en consortiumpartners van een NWA aanvraag rondom het verbeteren van het leesonderwijs in Nederland). In totaal hebben 20 experts de vragenlijst ingevuld en zo 73 initiatieven doorgegeven.

Na het uitzetten van de expertvragenlijst is ook de vragenlijst voor de veldraadpleging onder onderwijsprofessionals uitgezet. Hiervoor is gebruik gemaakt van verschillende kanalen van het EN en NRO. Zo is de oproep tot het invullen van de vragenlijst gedeeld via verschillende nieuwsbrieven en veelvuldig op social media gedeeld (Twitter en LinkedIn), maar ook door andere professionals en organisaties in en rond het veld. Dit heeft ertoe geleid dat 46 onderwijsprofessionals gezamenlijk 107 initiatieven hebben doorgegeven¹.

---

¹ Daarnaast zijn er 89 professionals die de vragenlijst wel geopend hebben, maar geen enkele vraag of alleen de eerste vraag (over de sector waarin de professional werkzaam is) en/ of tweede vraag (over de eigen rol binnen het onderwijs) hebben ingevuld of hebben aangegeven geen initiatieven te kennen.

3 Zoekopdracht

Na het verwerken van de resultaten van de expertraadpleging, is een zoekopdracht gestart. Het doel van de zoekopdracht was om na te gaan welke aanvullende initiatieven, bovenop die initiatieven die door de experts en het veld werden genoemd, naar boven komen als een leerkracht, schoolleider of bestuurder zoekt naar informatie, producten of verbetertrajecten op het gebied van effectief begrijpend leesonderwijs. De zoekopdracht is gestart na het afronden van de expertraadpleging. Initiatieven die al genoemd waren door de experts zijn daarom tijdens de zoekopdracht buiten beschouwing gelaten. De zoektocht verliep dus wel parallel aan de veldraadpleging. Hiervoor is gekozen, omdat de veldraadpleging later dan gepland gestart was en ook langer doorliep dan gepland. De overlap tussen de zoekopdracht en de initiatieven genoemd tijdens de veldraadpleging was echter erg klein: drie initiatieven kwamen zowel tijdens de zoekopdracht als bij de veldraadpleging naar boven.

Voor de zoekopdracht is gebruik gemaakt van Google en Google Scholar, met (combinaties van) de volgende zoektermen: begrijpend lezen, leesmotivatie, effectief leesonderwijs, leesplezier, initiatieven, producten, vindplaatsen, verbetertrajecten en professionalisering. Deze zoektermen zijn gekozen op basis van eigen inzicht en de resultaten uit de expertraadpleging. Op basis van de zoekopdracht zijn 28 initiatieven toegevoegd aan de lijst van initiatieven doorgegeven door de experts en ondertussen ook het veld.

4 Resultaten

4.1 Creëren totaal overzicht initiatieven

In totaal zijn door de experts, het veld en door middel van de zoekopdracht 260 vermeldingen geïnventariseerd. Om een duidelijk overzicht te maken is eerst per raadpleging (expertraadpleging, veldraadpleging, zoekopdracht) nagegaan hoeveel unieke vermeldingen er waren. De resultaten van de expert- en veldraadpleging zijn los van elkaar handmatig geordend en gesorteerd. Eerst zijn, per raadpleging, alle dubbele initiatieven samengevoegd. Wanneer precies dezelfde initiatieven genoemd werden, zijn de gegeven antwoorden samengevoegd door het initiatief eenmaal in de lijst te laten staan en de rest van de vermeldingen te verwijderen. Wanneer verschillende onderdelen/ programma's/ producten van een organisatie genoemd werden, zijn deze samengevoegd onder de naam van de organisatie. Zo werden er bijvoorbeeld allerlei initiatieven van Stichting Lezen genoemd (onder andere: artikelen over lezen, podcasts, producten voor ouders thuis en de website). Deze losse initiatieven zijn gebundeld onder de naam 'Stichting Lezen', maar er is wel bijgehouden hoeveel losse initiatieven er onder zitten (door aan te geven hoe vaak het initiatief genoemd is, zie hieronder). In totaal zijn er 208 initiatieven verzameld: 73 via de expertraadpleging, 107 via de veldraadpleging en 28 via de zoekopdracht.

Na het opschonen van de lijsten, zijn verschillende eigenschappen aan de initiatieven toegevoegd. Er is genoteerd: hoe vaak een initiatief genoemd werd (hierbij dus rekening houdend met de dubbele vermeldingen), door wie het genoemd werd (leerkracht, schoolleiders, etc.), wat voor soort initiatief het is (vindplaats/ product/ verbetertraject), wat voor soort vindplaats /product/ verbetertraject het is, op welke website eventueel meer informatie gevonden kan worden, voor welke onderwijssector(en) het initiatief bedoeld is, voor welke doelgroep(en) het initiatief bedoeld is, wat voor thema('s) het betreft, en een korte omschrijving van het initiatief.

Dit resulteerde in drie losse bestanden met daarin een geordende verzameling van de genoemde initiatieven van de experts, het veld en de zoekopdracht. Vervolgens zijn deze drie lijsten samengevoegd, waarna ook uit deze complete lijst handmatig de dubbele vermeldingen verwijderd zijn. Dit resulteerde in een totaal overzicht van 149 verschillende initiatieven aangedragen door de experts en het veld en voortgekomen uit de zoekopdracht.

4.2 Wijze van bundeling resultaten.

Na het ordenen van de initiatieven, is gekeken hoe van de 149 verschillende initiatieven een handig overzicht gemaakt kon worden. Er is besloten om de initiatieven te bundelen in 17 verschillende categorieën. Per initiatief is gekeken bij welke categorie deze hoorde. Hiervan is een overzicht gemaakt met daarbij per initiatief: voor welke onderwijssector(en) het bedoeld is, welk(e) thema('s) het betreft, en voor welke doelgroep(en) het ontwikkeld is. Een overzicht van deze bundeling is hieronder op alfabetische volgorde in Tabel 1 weergegeven.

Tabel 1

Overzicht van de bundeling van unieke initiatieven, inclusief het aantal vermeldingen per categorie.

Categorie	Aantal vermeldingen	Genoemde initiatieven
Blogs	4	Geletterdheid en schoolsucces, Duurzaam onderwijs, Leertijd
Boeken	19	Rijke taal, Technisch lezen in een doorlopende leerlijn, Succesvol lezen in het onderwijs, Jeugdliteratuur en didactiek: handboek voor vo en mbo, Leer ze lezen, Naar meer leesplezier, De zeven pijlers van onderwijs in begrijpend lezen, Spiekboek sterk BEGRIP, Understanding and teaching reading comprehension. De vier sleutels voor een effectieve les
Conferenties, congressen en lezingen	5	Cubiss Kennisdagen, HNS Conferentie, Lezenslessen, Makkelijk Lezen Dag, OGO-conferentie 'de wereld leren lezen'
Cursussen en trainingen	24	Alle teksten de baas, BAB, Bureau Meesterschap, De Activiteit: Ontwikkelingsgericht lezen, De Clercq & Van Doorn, Dudoc Alfa, Door lezen de wereld ontmoeten, Enigma Onderwijs (o.a. Masterclass effectief leesonderwijs), ECNO cursus leesspecialist, Lesson Study, Lezen kan beter! VMBO, Masterclass Nieuwsbegrip, Van Alem Onderwijsadvies, Leesbevordering in het vmbo, dat werkt!, Na Pisa de lente
Databank	12	Digitale Bibliotheek voor Nederlandse Letteren, Jeugdbibliotheek.nl, kinderboeken.nl, klassenteksten, lezen voor de lijst, online bibliotheek, Rijke teksten databank (Taalunie), Slimme teksten,
Digitale hulpmiddelen	9	Bereslim, TUTO, Yoleo, Junio Eindstein, Squala, Loudly: klanktrainer
Leesoffensieven	10	Leesoffensief, Drents Leesoffensief, Het Bredebieb Leesoffensief, Brabants Leesoffensief, Leesoffensief Vlaanderen
Methoden en aanpakken	27	Zin in lezen, Connect lezen, LIST, DENK, Blink lezen, De wereld van LOB, Focus op begrip, De leessandwich, Zuid Vallei, Lezen en schrijven in natuur & techniek, Met woorden in de weer, Nieuwsbegrip, Ralfi lezen
Organisaties, stichtingen en verenigingen	54	Expertis, Taalunie, Kenniscentrum Begrijpen Lezen, De schrijverscentrale, De voorleesexpres, Expertisecentrum Nederlands, Iedereen Leest (Vlaanderen), NRO (o.a. Kennisrotonde), Vereniging van Taalspecialisten, Stichting Lezen, SLO (o.a. Landelijk Netwerk Taal), Leescoalitie, Onderwijs maak je samen, Sardes
Podcasts	5	De waanzinnige podcast, Tjipcast, VO leest!
Projecten (regionaal, landelijk en internationaal)	21	Kennistafel effectief leesonderwijs, Professionalisering van vmbo-docenten voor effectief leesstrategieonderwijs (NRO kortlopend praktijkgericht), The fall and rise of literacy in the Netherlands (NWA-ORC), ProLezen, Leerkracht/Leeskracht/Meer leeskracht (Vlaanderen), Studerend lezen in het hbo en vmbo (RAAK-PRO), Prioritaire nascholing begrijpend lezen (Vlaanderen), Lezen op School (Vlaanderen), De Bibliotheek op school, Ga voor Taal, Heel Rotterdam Leest, Leuk leren lezen, Lees Impuls (Speciaal) basis Onderwijs (LISBO), Gelijke kansen alliantie, Pilot effectief leesonderwijs binnen de Bibliotheek op school -Friesland, Boekstart, De Weddenschap, Werkplaats Onderwijsonderzoek Utrecht, De schoolschrijver, Uitbreiding vraagtypen leesvaardigheid Nederlands havo en vwo, Weerwoord woordenschat (Kentalis)

Tijdschriften	13	Meertaal, Didactief, Remediaal, Levende talen, Fons, Lucas Leest, Tijdschrift Taal
Voorbeeld- en oefenmateriaal met kennisclips	7	Cito oefenboeken, Toolbox Leesbevordering in het vmbo, Lees Aardig, Kennisclips tekstbegrip en tekststructuur, pratenoverfictiefragmenten.nl, pratenoverromanfragmenten.nl
Vrij/ extra lezen op school of thuis	4	
Websites/ artikelen/ rapporten	32	Acht tips om het leesplezier te stimuleren, Unicorns and Fairytales, Wij-lezen, Mindmaps (mind meester), Lezen in het vmbo, Lezen in het havo/vwo, Lezen in het po, Dyslexie Centraal, Kennisnet, Kind en taal, Wijzer over de basisschool, Leesbevordering in de klas. Lekker lezen, leraar24, Literatuurgeschiedenis, Litlab, Makkelijk lezen plein, Onderwijs van morgen, Onderwijskennis, Schrijfakademie, De waarde van schurende en naburige teksten voor de versterking van leesmotivatie, leesbegrip en historisch redeneren, social media, Leesmonitor, Effectief leesonderwijs in de lerarenopleidingen, Nieuwsbrief Kees Vernooij
Wetenschappelijke literatuur	9	o.a. via Google Scholar
Overig	5	Praktijkaart Leesbegrip (EducationLab), Leesscan (Vlaanderen), Onderzoekswerkplaats lectoraat Excellence and innovation in education, SOML-leergemeenschap Taalbewust Lesgeven, Kennisagenda Rotterdam
Totaal	260 vermeldingen	149 unieke initiatieven

4.3 Opvallende zaken

Tijdens het ordenen en bundelen van de verschillende initiatieven vielen een aantal dingen op. Ten eerste werd, uit de grote diversiteit aan initiatieven die genoemd werden door de experts en het veld, duidelijk dat er ontzettend veel verschillende initiatieven bestaan omtrent effectief leesonderwijs. Niet alleen het aanbod aan initiatieven is groot, maar ook de inhoud (onder andere thema en doelgroep) van deze initiatieven is divers.

Daarnaast is ons opgevallen dat er voor het primair onderwijs (po) veel meer initiatieven te vinden zijn dan voor het voortgezet onderwijs (vo). Verder is voor het speciaal onderwijs (so) en het voortgezet speciaal onderwijs (vso) apart weinig te vinden. In reacties vanuit het veld op het uitzetten van de vragenlijst werd dit ook als hiaat benoemd. Er lijkt hiermee een behoefte te zijn aan initiatieven specifiek voor deze doelgroepen (vo, so en vso).

Bovendien is te zien dat er een aantal grotere initiatieven bestaan, waar dan meerdere kleine initiatieven onder vallen. Deze grotere initiatieven fungeren dan meer als koepel of verbindstuk voor verschillende plekken van informatie. Voorbeelden hiervan zijn het kennisplatform Dyslexie Centraal, Stichting Lezen, SLO en de Bibliotheek op School. Deze grotere organisaties of platformen werden ook veruit het meest genoemd in de vragenlijst. Dit geeft aan dat dit dus initiatieven zijn die welbekend zijn bij zowel de experts als de mensen in het veld.

5 Aanbevelingen

De in dit rapport beschreven inventarisatie van initiatieven op het gebied van effectief begrijpend leesonderwijs, laat duidelijk zien dat het onderwerp leeft in het huidige onderwijs en dat er door verschillende partijen heel veel verschillende initiatieven zijn ontwikkeld. We willen dit rapport eindigen met een drietal aanbevelingen, op basis van datgene wat wij gezien hebben tijdens de inventarisatie.

Allereerst adviseren wij om een duidelijke vindplaats op te richten waar kennis over effectief begrijpend leesonderwijs gebundeld wordt en waar zowel onderwijsprofessionals als experts terecht kunnen wanneer zij informatie of handreikingen zoeken. Uit de inventarisatie wordt duidelijk dat kennis over effectief begrijpend leesonderwijs heel versnipperd te vinden is. Hoewel een aantal initiatieven door meerdere experts en/ of onderwijsprofessionals genoemd werd, springt er niet echt een duidelijke vindplaats voor kennis uit. Hetzelfde geldt ook voor producten en verbetertrajecten. Een voorbeeld van een platform waar deze kennis wel duidelijk gebundeld is, is dyslexiecentraal.nl. Op deze website is alles over leesproblemen en dyslexie in onderwijs en zorg bij elkaar gebracht.

Ten tweede is extra aandacht nodig voor het ontwikkelen van vindplaatsen, producten en verbetertrajecten die speciaal bedoeld zijn voor het vo, so en vso. Zowel uit de inventarisatie als de opmerkingen van onderwijsprofessionals komt naar voren dat er relatief weinig speciaal voor deze doelgroepen ontwikkeld is. Hoewel er algemene aanbevelingen zijn die gelden voor effectief begrijpend leesonderwijs in alle sectoren, kan het onderwijs pas echt goed verbeterd worden wanneer er ook aandacht is voor de verschillen tussen de sectoren.

Tenslotte is het belangrijk om zicht te krijgen op de kwaliteit van de initiatieven en in hoeverre ze evidence-based/ evidence-informed zijn. De dalende begrijpend leesvaardigheden van leerlingen in het onderwijs en de zorgen die hiermee gepaard gaan, hebben geleid tot een explosie aan initiatieven (zoals ook aangetoond in dit rapport). Om het onderwijs structureel te kunnen verbeteren is het echter van belang dat dit urgentiebesef omgezet wordt in het effectief verbeteren van het onderwijs door middel van methoden en technieken waarvan we weten dat ze werken, methoden en technieken die evidence-based/ evidence-informed zijn. Het is ondoenlijk om van alle initiatieven na te gaan wat de evidentie ervan is, maar onderwijsprofessionals zelf zouden in staat gesteld moeten worden om deze beoordeling te kunnen maken. Hiervoor is het belangrijk dat leraren in alle onderwijssectoren voldoende kennis hebben over wat effectief begrijpend leesonderwijs is.

Bijlage 1 – vragenlijst

Na een korte introductie met daarin het doel van de inventarisatie, startte de vragenlijst met een inventarisatie van de bij de experts en onderwijsprofessionals bekende initiatieven.

1. Welke initiatieven op het gebied van effectief begrijpend leesonderwijs zijn bij u bekend?
  - *Optie om de namen van verschillende initiatieven in te vullen.*

Vervolgens zijn per ingevuld initiatief de volgende vragen voorgelegd aan de experts en onderwijsprofessionals:

2. Wat voor soort initiatief is het? (selectievraag; konden meerdere antwoorden aangevinkt worden)
  - Vindplaats:
    - Website
    - Databank
    - Tijdschrift
    - Anders, namelijk
  - Product:
    - Boek
    - Podcast
    - Kennisclip
    - Kwaliteitskaart
    - Voorbeeldmateriaal
    - Anders, namelijk
  - Verbetertraject:
    - Individueel
    - Team
    - Eendaags
    - Meerdaags
    - Binnen bestuur georganiseerd
    - Buiten bestuur georganiseerd
    - Anders, namelijk
3. Voor welke onderwijssector is het initiatief ontwikkeld? (selectievraag; konden meerdere antwoorden aangevinkt worden)
  - Primair onderwijs
  - Voortgezet onderwijs
  - Speciaal onderwijs
  - Anders, namelijk
4. Voor welke doelgroep is het initiatief ontwikkeld? (selectievraag; konden meerdere antwoorden aangevinkt worden)
  - Leraar
  - Taalspecialist/ taalcoördinator/ leesspecialist
  - Intern begeleider/ zorgcoördinator/ ondersteuningscoördinator

- Schoolleider
  - Bestuurder
  - Anders, namelijk
5. Wat is de thema van het initiatief? (selectievraag; konden meerdere antwoorden aangevinkt worden)
- Begrijpend lezen
  - Technisch lezen
  - Woordenschat en wereldkennis
  - Leesmotivatie en leesplezier
  - Digitaal lezen
  - Anders, namelijk
6. Geef een korte omschrijving van het initiatief.
- *Open vraag*
7. Hoe tevreden bent u over dit initiatief? (meerkeuzevraag; kon een antwoord aangevinkt worden)
- Zeer ontevreden
  - Enigszins ontevreden
  - Niet tevreden en niet ontevreden
  - Enigszins tevreden
  - Zeer tevreden
  - Geen mening
- Kunt u toelichten waarom u dit antwoord heeft gekozen?
- *Open vraag*
8. Op welke website is er meer informatie te vinden over het initiatief?
- *Open vraag*